

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТИЗИМИДА ТА'ЛИМ ЖАРAYОНЛАРИНИ МИЛЛИЙ О'YINЛАРИ ASOSIDA SAMARALI TASHKIL QILISH

Axmadjonova Yorqinoy Abdimutalibovna

Andijon viloyati Shaxrixon tumani 20-son DMTT direktori

Аннотация. Ushbu maqolada yosh avlodning jismoniy jihatdan to'kis sog'lom mehnatga va Vatanni himoya qiluvchi tarzida o'sishidan xalq ham, jamiyat ham manfaatdor. Buning uchun bolalar jismoniy madaniyat bilan chuqur shug'ullanishlari, turli milliy o'yinlardan foydalanish mahoratini egallashlari kerak haqida aytib o'tilgan.

Аннотация. В данной статье и народ, и общество заинтересованы в воспитании молодого поколения физически здоровым трудом и защитой Родины. Для этого было отмечено, что дети должны активно заниматься физической культурой и приобретать навыки использования различных народных игр.

Abstract. In this article, both the people and the society are interested in the growth of the young generation in a physically healthy way of working and protecting the Motherland. For this, it was mentioned that children should be deeply engaged in physical education and acquire the skills of using various folk games.

Kalit so'zlar: xalq o'yinlari, yosh avlod, bolalar, ta'lim jarayonlari, sog'lom turmush tarzi, milliy sport o'yinlari, milliy xalq o'yinlari, epchillik.

Ключевые слова: народные игры, подрастающее поколение, дети, образовательный процесс, здоровый образ жизни, национальные спортивные игры, национальные народные игры, ловкость.

Key words: folk games, young generation, children, educational processes, healthy lifestyle, national sports games, national folk games, dexterity.

Milliy o'yinlarimiz serharakatligi barcha organizm va muskullarni o'stiruvchanligi, chidamlilikka o'rgatuvchi, chiniqtiruvchi harakatlardan tashkil topganligi bilan boshqa xalqlar o'yinlaridan tubdan farq qiladi. Halqimiz orasida har bir faslga mos o'yinlar mavjud bo'lib o'ynalib kelingan. O'zbek milliy o'yinlari hatiyligi, har tomondan yaratilganligi uchun xam kattayu kichik va hatto xotin-qizlartomonidan sevib uynalغان. Ota-bobolarimiz o'z farzandlarini qiyinchiliklar oldidavoddiramaslik, qurqmaslik ruxida tarbiyalab uni yechishga o'rgatganlar. Ko'p yillar davomida yiqqan malakalariga tayanib o'z farzandlariga badan tarbiya va aqliy o'yinlardan foydalanish yo'l yo'riqlarini ko'rsatganlar Og'ir mehnatdan keyin kishilar bir joyga to'planishib turli milliy o'yinlar bilan mashg'ul bo'lganlar, dam olganlar. Bolalarning o'yinda birlashishlari bir necha bosqichga bo'linadi. Birinchi bosqich bolalarning «yonma-

yon» o‘yining shakllanib borishidir. Bu ilk yoshli va kichik guruh bolalariga xosdir. Bunday o‘yinda bolalar o‘rtog‘ining o‘yiniga qiziqish bilan qaraydilar, birga o‘ynab, «yonma-yon» o‘tirganlaridan xursand bo‘ladilar. Bu yoshdagi bolalarning o‘yini kattalar rahbarligida ularning xulqiga ta‘sir etish orqali tashkil etiladi. Ikkinchi bosqichda bolalar o‘yin orqali mexanik ravishda birlasha boshlaydilar. Bunday birlashishlar qisqa muddatli bo‘ladi. Bu davrga kelib bolalardan kimning qaysi o‘yinga qiziqishi aniq bo‘la boshlaydi, bir xil bolalar didaktik o‘yinga qiziqsalar, ikkinchilari harakatli o‘yinni yoqtiradilar, uchinchilariga ijodiy o‘yinlar ma‘qulroq bo‘ladi va h.k.

Endi bolalarni ko‘proq fikriy faollikni talab etuvchi o‘yinlar, sport tarzidagi (musobaqa jihatlari bor) o‘yinlar qiziqтира boshlaydi. Bolalar tabiat xodisalari, jonivorlar hayoti va xarakterlariga taqlid qilib, o‘ynar ekan, shu qatorda ularning ma‘nosini anglay boshlaydi. Asta-sekin hayotiy tajriba ortiradi. Qiyinchiliklarni engishga o‘rganadi. Unda harakat ko‘nikmalariga hosil bo‘ladi va tasavvuri tobora boyib boradi. Bundan tashqari, o‘yinlar bolalarning jismoniy barkamol bo‘lishi uchun uchungina emas, balki ularga, aqliy, ma‘naviy va ahloqiy jihatdan tarbiyalashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ko‘plashib o‘ynaladigan o‘yinlarda bolalar maqsadga erishi uchun farosati va tadbirkorligini, qat‘iyatini ko‘rsatish, jamiyat oldida faqat o‘zining emas, balki o‘rtoqlarining hatti harakatlari uchun ham javobgarlik hissini seza olishni o‘zida shakllantirib borishi zarur. Milliy o‘yinlar jarayonida erishilgan ilm va malakalardan ijodiy foydalanish layoqatini bolalarda tarbiyalashga e‘tibor qaratish lozim, chunki bunday layoqatga bolalar o‘zlaridagi ishchanlik, mustaqillik, ziyraklik, topqirlik, hozirjavoblik kabi ezgu fazilatlarini tufayli erishadilar. Bolalarda ijobiy hissiyotlarni, odamlar bilan samimiy va quvnoq munosabatda bo‘lish tuyg‘ularini tarbiyalash, Shuningdek, yuz bergan salbiy ruhiy holatlarni tez bartaraf qila olish layoqatini rivojlantirish nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Buning zarurligi ijobiy hissiyotlar organizmdagi barcha a‘zolarga foydali ta‘sir ko‘rsatishida, harakat malakalarining jadal va mustahkam shakllanishini ta‘minlashida ko‘rinadi. Milliy xalq o‘yinlariga asoslangan jismoniy madaniyat estetik tarbiyani amalga oshirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Xalq o‘yinlarini bajarish jarayonida estetik zavqni idrok qilish va o‘ziga singdirishni, go‘zallik, nafosat, ma‘nodorlik, qad-qomat, liboslar bejirimligi, o‘z atrofidagi barcha narsalarni tushunish, to‘g‘ri qadrlashni rivojlantirish, estetikaga va o‘z xulq-atvoriga gard yuqtirmaslikka bo‘lgan moillikni, ilayotgan ishi, aytayotgan gapi va barcha hatti-harakatida qo‘rslik, dag‘allikka aslo yo‘l qo‘yilmaslikni rivojlantirish lozim bo‘ladi.

Milliy sport o‘yinlari bebaho qadriyat. Milliy sport o‘yinlari bilan o‘tmishda ota-bobolarimiz bolalarni 2-3 yoshdan shug‘ullantira boshlaganlar. Ulug‘ obokalonimiz Amir Temur davrida o‘g‘il bolalarga ot minish, chavandozlik bilan shug‘ullanish 3 yoshdan o‘rgatilganligi ma‘lum. 2-3 yoshdan suzish bilan

shug`ullanib, suv hovuzi ustidan tortilgan arqondan yurishga bo'lajak darvozlarni juda kichiklikdan o'rgatganlar.

a) Milliy sport o'yinlari bolalarni kichik yoshidan boshlab jismoniy, aqliy va axloqiy qilib tarbiyalashning muhim vositasi sifati qaraladi. O'g'il bolalar o'z aka-ukalari, mahalladosh, o'rtoqlari bilan kurash mashqlarini xuddi shunday kichik yoshlardan boshlaganlar. Qiz bolalar esa "Arg'imchoq" "Tortishmachoq", "Oq terakmi, ko'k terak", "Bekinmachoq", "otib qochar" va shunga o'xshash otaliqqa, onalikka, mehnatga tayyorlovchi milliy sport bilan juda kichiq yoshlaridan boshlab shug`ullanishga jalb qilganlar.

b) Milliy sport va o'yinlar sog'liqni saqlash, kasb-korga bog'liq kasalliklardan himoyalanishning sinalgan vositasi ekanligini hech kimga uqtirib o'tirishning hojati bo'lmasa kerak. Chidamlilik, zukkolik, ziyraklik, chaqqonlik va hakozi kabi yaxshi fazilatlar sport orqali va xususan milliy o'yinlar orqali bolada rivojlanishi ota-bobolarimizga qadim-qadimdan ma'lum. Turon zaminida yashab kelgan avlod ajdodlarimiz milliy o'yinlarini e'zozlashganlar va katta e'tibor berib kelishlari hech kimga sir emas. Jismoniy tarbiya va sport kishining hayotiy istiqbol yo'lini nurli qilishga yordam beradi. Sog'lom va kuchli bo'lish inson uchun bebaho boylik. Sog'lom odam hayot yo'lini topadi, belgilangan orzu-umidlariga mehnati bilan erisha oladi. Milliy o'yinlar orasida insonni ma'lum kasalliklardan himoya qilgan (profilaktika) yoki shunday kasallik alomatlari sezilganda ulardan qutilishga ko'maklashadiganlari ham ko'p. Ma'lumki tikuvchilar, do'ppido'zlar, maxsi tikuvchilar ma'lum nuqtaga muttasil ko'zlarini qadm ish bajaradilar. Ko'z mushaklari ish davrida chegaralangan darajada harakat qiladi.

Xalq milliy o'yinlari orqali bolalarni ma'naviy, aqliy, jismoniy, estetik jihatdan tarbiyalab borish jarayonida bolalarda o'z Vatanini sevish, uning boyliklari qadriga yetish, buyuk ajdodlarimiz meroslarini hurmat qilish, milliy kuy va qo'shiqlardan zavqlanish tuyg'ulari, shuningdek, o'sib kelayotgan yosh avlodda chidamlilik, sabrtoqatlilik, tezkorlik, ildamlilik, botirlik kabi shaxsiy sifatlar shakllanib boradi. Xalq milliy o'yinlarini maktabgacha ta'lim muassasalarida tashkil etishda quyidagi vazifalar amalga oshirilishi lozim:

- xalq milliy o'yinlarining turlari va ularni tashkil etish yo'llari, usullari hamda uslublarini ishlab chiqish;
- milliy o'yinlarni tashkil etishda ma'naviy qadriyatlar va urfodatlarimizni kundalik hayot jarayoniga singdirib borish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy istiqbol ruhida tarbiyalashda xalq milliy o'yinlaridan maqsadli foydalanish;
- xalq ertaklari, xalq og'zaki ijodi durdonalaridan unumli foydalanish;
- bolalarning o'ynashlari uchun shartsharoit (o'yin uchun jihozlar, atributlar) yaratish;

➤ maktabgacha ta'lim tashkilotlari, oila va mahallalar o'rtasida milliy o'yinlar bo'yicha ko'rik tanlovlari va musobaqalar o'tkazish. Milliy harakatli o'yinlar bolalarning yosh xususiyatlariga, o'yindagi harakatlar rivojiga qarab takomillashib boradi.

1—2 yoshli bolalar bilan o'ynaladigan o'yin turlari. «Barmoqqabarmoq», «G'ozg'oz», «G'oz tursin», «Bo'pbo'p», «Toytoy», «Poyezd», «Achomachom» o'yinlari go'dak endi birikki qadam tashlashni o'rganayotgan vaqtda gavdasini to'g'ri tutishga yordam beradigan o'yinlar hisoblanadi.

3—4 yoshli bolalar bilan o'ynaladigan o'yin turlari: «Ot o'yin», «Kesak qo'ydi», «Ko'z boylagich», «Choriy chambar», «Avvalakam», «Tayoq irg'itish», «Quloq cho'zish», «Chitti gul», «Xolam mehmonga keldi», «Uchdiuchdi».

4—5 yoshli bolalar bilan o'ynaladigan o'yin turlari: «Chiraylanma», «Chillak», «Tortishmashoq», «Lafta», «Dor o'yin», «Ko'pkari», «Berkinmashoq», «Jami», «Chertan devor girgir aylan».

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Ayrapyans L.P. "Milliy sport turlari va o'yinlarning rivojlantirishning muommolari. Toshkent-1998 yil
2. "1001 o'yin" T.Usmonxo'jayev Toshkent-1995 yil
3. YU. Portnex "Sport va harakatli o'yinlar". Moskva-1997 yil.
4. Ayrapyans L.P. "Milliy sport turlari va o'yinlarning rivojlantirishning muommolari. Toshkent-1998 yil
5. "1001 o'yin" T.Usmonxo'jayev Toshkent-1995 yil
6. F.Xo'jayev. "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'tkaziladigan harakatli o'yinkar". TOSHKENT – 2022